

Приложима ли е разпоредбата на § 11 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за висшето образование по отношение на едноличните органи за управление във висшето училище

Ивайло Стайков

ВЪВЕДЕНИЕ

Действащата правна уредба на прекратяването на трудовия договор на хабилитиран преподавател във висше училище поради навършване на определена възраст се съдържа в чл. 328, ал. 1, т. 10 от Кодекса на труда (КТ) във връзка с чл. 59 от Закона за висшето образование (ЗВО) и в § 11 от Преходните и заключителните разпоредби (ПЗР) на ЗВО.

В глава шеста на ЗВО (обн. ДВ, бр. 112 от 1995 г., изм. и доп.) е правно регламентиран академичният състав на висшите училища. Съгласно чл. 48, ал. 1 от ЗВО длъжностите на научно-преподавателския състав във висшите училища са: 1. за хабилитирани преподаватели – доцент и професор и 2. за нехабилитирани преподаватели – асистент и главен асистент. Всички тези длъжности се заемат с трудов договор за неопределено време (чл. 54, ал. 1 от ЗВО) [1]. Това е трудовият договор, сключен на основание чл. 67, ал. 1, т. 1 от КТ, наричан още безсрочен трудов договор. По смисъла на дефинитивната правна норма на § 4д, т. 1 от Допълнителните разпоредби на ЗВО "основен трудов договор" е трудовият договор, сключен на основание чл. 67, ал. 1, т. 1 от КТ. Следователно посочените членове на научно-преподавателския състав във висшите училища изпълняват трудовата си функция въз основа на основен трудов договор със съответното висше училище.

В чл. 58 и чл. 58а от ЗВО са регламентирани основания за освобождаване от длъжност на членовете на академичния състав във висшето училище, което всъщност означава и прекратяване на тяхното трудово правоотношение, когато те заемат длъжността въз основа на трудов договор. Сред тези основания не е включено основанието прекратяване на трудовия договор от работодателя (висшето училище, представлявано от неговия ректор – чл. 32, ал. 1, т. 3 от ЗВО) на преподавател във висше училище поради придобиване на право на пенсия за осигурителен стаж и възраст или навършване на определена възраст. Това е така, защото по силата на пряко препращащата правна норма на чл. 59 от ЗВО за неуредените в глава шеста на този закон въпроси се прилагат разпоредбите на Кодекса на труда, а в чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ е уредено въпросното основание за прекратяване на трудовия договор на хабилитираните преподаватели във висше училище.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Съгласно § 11 от ПЗР на ЗВО по предложение на катедрения съвет и съвета на основното звено и/или филиала, и след решение на академичния съвет, трудовите договори с хабилитирани лица, които заемат длъжността „професор“, при навършване на възрастта по чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ могат да бъдат удължени за срок една година, но не за повече от три години, а за хабилитираните лица, които заемат длъжността „доцент“ – за срок една година, но не за повече от две години. [2]

Въпреки, че тази разпоредба се съдържа в ЗВО, по своята правно-отраслова принадлежност (предвид адресата на правната норма и предмета на правно регулиране), тя е трудовоправна норма. [3] Това следва не само от обстоятелството, че във фактическия състав на т. нар. „удължаване на трудовия договор на хабилитиран преподавател във висше училище“ се посочва основанието за

прекръпяване на трудовия договор по чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ, но преди всичко и защото правните последици на тази разпоредба са на плоскостта на индивидуалното трудово правоотношение. [4] Някои от правните последици от прилагането, респ. неприлагането, на тази разпоредба са предмет на изложението в настоящата статия. [5]

2. Разпоредбата на § 11 от ПЗР на ЗВО е приложима по отношение на всички хабилитирани преподаватели във висшето училище. Това следва от нейното граматическо и логическо тълкуване. Законът говори за хабилитирани лица, които заемат длъжността „професор“ или „доцент“, без да поставя никакви допълнителни изисквания или условия. Следователно за нейното прилагане няма значение дали хабилитираният преподавател е само преподавател във висшето училище или изпълнява и някои длъжности във връзка с управлението на висшето училище – ректор, зам. ректор, член на академичния съвет, декан, зам. декан, член на факултетен съвет, ръководител на катедра, директор на колеж или филиал. За прилагането на § 11 от ПЗР на ЗВО е от значение водещото положение, че съответното лице е хабилитиран преподавател на трудов договор във висшето училище. Това е неговото **първично и водещо правно качество** и именно поради това, при наличието на другите предпоставки в тази разпоредба, е необходимо да се спазва съответната процедура. Обстоятелството, че посочените лица, които заемат длъжности във връзка с управлението на висшето училище са получили вторичното си правно качество въз основа на избор, не променя нещата. Разпоредбата на § 11 от ПЗР на ЗВО няма никакво правно отношение към това вторично правно качество на тези хабилитирани лица. Вярно е, че при прилагането на § 11 от ПЗР на ЗВО, и то в хипотезата на отрицателно решение на академичния съвет (решение за неудължаване на трудовия договор), ще се стигне до предсрочно прекръпяване на съответния управленски мандат и отпадане на това вторично правно качество на лицето. Но тази правна последица не е пряка такава от прилагането на § 11 от ПЗР на ЗВО, а от прилагането на чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ – едностранно прекръпяване от работодателя (висшето училище) на трудовия договор на хабилитирания преподавател поради навършване на съответната възраст. С прекръпяване на трудовия договор лицето губи качеството си на „преподавател“ във висшето училище. Загубването (отпадането) на първичното правно качество на хабилитиран преподавател води като неизбежна своя правна последица и загубване и на вторичното правно качество – ректор, зам. ректор, член на академичния съвет, декан, зам. декан, член на факултетен съвет, ръководител на катедра, директор на колеж или филиал. Мандатът на лицето, заемащо длъжност във връзка с управлението на висшето училище, се прекръпява предсрочно, защото това лице вече не е член на академичния състав на висшето училище. А съгласно ЗВО тези длъжности се заемат от лица, членове на академичния състав (преподаватели), като законът изисква те да бъдат хабилитирани.

Предвид на гореизложеното, § 11 от ПЗР на ЗВО е приложим спрямо всички хабилитирани преподаватели във висшето училище (когато е налице законовата предпоставка в тази разпоредба – навършване на възрастта по чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ – 65 години), в т. ч. и спрямо хабилитиран преподавател, който в момента заема длъжност във връзка с управлението на висшето училище – ректор, зам. ректор, член на академичния съвет, декан, зам. декан, член на факултетен съвет, ръководител на катедра, директор на колеж или филиал. При ненастъпване на предвидените в нея правни последици (неудължаване на трудовия договор на хабилитирания преподавател), мандатът на декана се прекръпява предсрочно и се провежда избор за нов декан по правилата на ЗВО и правилника за устройството и дейността на висшето училище.

3. Преди навършване на 65-годишна възраст такъв хабилитиран преподавател следва да изрази изричното си желание да се задвижи процедурата за удължаване

на трудовия му договор по § 11 от ПЗР на ЗВО. При незаявено желание от негова страна, при изпълнение на предпоставките по чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ за работодателят (висшето училище) се открива възможността за едностранно прекратяване на трудовия договор с предизвестие на това правно основание. При заявено желание от хабилитирания преподавател е необходимо да се спазва цялата процедура по § 11 от ПЗР на ЗВО – решение на катедрения съвет, решение на факултетния съвет, решение на академичния съвет. За да настъпят правните последици на § 11 от ПЗР на ЗВО е необходимо и трите решения да бъдат положителни – да има решение за удължаване на трудовия договор. При отрицателно решение на първите два органа процедурата се прекратява на съответния етап и не настъпват правните последици на § 11 от ПЗР на ЗВО. При отрицателно решение на академичния съвет също не настъпват правните последици на § 11 от ПЗР на ЗВО. При липса на решение на който и да е от трите органа за управление, независимо от причините за това, също няма да настъпят правните последици на § 11 от ПЗР на ЗВО. Например хабилитираният преподавател навърши 65 години, но междуременно (до рождената му дата) по някаква причина липсва каквото и да е решение на академичния съвет за прилагане на § 11 от ПЗР на ЗВО спрямо този преподавател. Към момента на навършване на 65-годишната възраст трудовият договор на преподавателя е безсрочен и на общо основание работодателят може да го уволни на основание чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ.

4. Прилагането на § 11 от ПЗР на ЗВО има и една вторична (рефлексна) правна последица, но вече на друга плоскост. Тук тя се посочва за пълнота на изложението.

Съгласно чл. 31, ал. 1 от ЗВО за ректор, декан и директор на филиал или колеж се избират хабилитирани лица, които след избора заемат длъжността по основен трудов договор с висшето училище. Съгласно чл. 26д, ал. 4, изр. второ от ЗВО на длъжността „ръководител на катедра“ се избира хабилитиран преподавател, който заема длъжността по основен трудов договор, сключен с ректора на висшето училище. Следователно хабилитиран преподавател, който преподава (изпълнява трудовата си функция) след прилагането на § 11 от ПЗР на ЗВО няма право да се кандидатира и заема тези ръководни длъжности. Неговият трудов договор се е трансформирал в срочен за срок от една календарна година, а съгласно § 4д, т. 1 от Допълнителните разпоредби на ЗВО „основен трудов договор“ е трудовият договор, сключен на основание чл. 67, ал. 1, т. 1 от КТ, т. е. е трудов договор, който е сключен за неопределено време. Настъпва невъзможност по силата на закона този хабилитиран преподавател повече да заема съответната ръководна длъжност – ректор, декан, директор на филиал или колеж, ръководител на катедра. Правната последица е предсрочно прекратяване на мандата на съответната ръководна длъжност и необходимост от провеждане на нов избор. Предвид вече срочното по характер трудово правоотношение между този хабилитиран преподавател и висшето училище, на практика дори и при избор на някого от тези ръководни длъжности след настъпилата трансформация, този преподавател не би могъл да осъществи целия си четиригодишен мандат (вж. чл. 24, ал. 2, чл. 26, ал. 2, изр. второ, чл. 26в, ал. 4, чл. 26г, ал. 2, изр. второ и 26д, ал. 4, изр. първо от ЗВО), тъй като „удължаване“ по § 11 от ПЗР на ЗВО може да има само три пъти за професор и два пъти за доцент.

БЕЛЕЖКИ:

[1] В настоящата статия не разглеждам новите нормативни положения по Закона за развитието на академичния състав в Република България (обн. , ДВ, бр. 38 от 21 май 2010 г.), в сила от 25 май 2010 г. , както и приетия от Министерския съвет правилник за неговото приложение, и по-конкретно съотношенията между новия закон и ЗВО, както и това, че по новия закон асистентите се назначават на срочен трудов договор. Това са проблеми на отделно научно изследване. Следва

само да се посочи, че при действащата правна уредба по ЗВО и асистентите следва да бъдат на основен трудов договор с висшето училище.

[2] Разпоредбата на § 11 от ПЗР на ЗВО е логически неприложима към прекратяването на трудовия договор на хабилитиран преподавател във висше училище, който притежава научно звание академик или член-кореспондент на БАН. Специалното основание по чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ не се прилага за лицата с академични научни звания – академик (действителен член) и член-кореспондент (дописан член) на Българската академия на науките. Неприлагането на това основание за уволнение означава, че хабилитиран преподавател във висше училище, който притежава едно от тези две научни звания не може да бъде уволнен при навършване на 65-годишна възраст. Съгласно разпоредбата на чл. 8, ал. 1, изр. първо от Закона за Българската академия на науките (обн. , ДВ, бр. 85 от 1991 г. , изм. и доп.) академичите и член-кореспондентите могат да работят на щатна длъжност до навършването на 70-годишна възраст, след което на тях се запазват условия за научна дейност и подготовка на научни кадри. ЗБАН е специален закон спрямо Кодекса на труда и дерогира неговото приложение (вж. така и съдебната практика – реш. № 1457 от 2002 г. на ВКС-III г. о.). Вж. така и **Мръчков, В.** Трудово право. VII изд. С. : Сиби, 2010, с. 602, бел. 1.

[3] Вж. **Мръчков, В.** Трудово право. Цит. съч. , с. 110-112.

[4] Подробен правен анализ на основанията за прекратяване на трудовия договор на хабилитиран преподавател във висше училище по чл. 328, ал. 1, т. 10 от КТ, както и за тълкуването и прилагането на § 11 от ПЗР на ЗВО вж. **Стайков, Ив.** Прекратяване на трудовия договор на хабилитиран преподавател във висше училище по чл. 328, ал. 1, т. 10 от Кодекса на труда и прилагането на § 11 от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за висшето образование – В: уеб-базирано Юридическо списание на НБУ – Law Journal of NBU, съвместно издание на Департамент “Право” и Библиотеката на НБУ, година V, брой 1, 2010 г. , на интернет адрес: http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departments/law/Spisanie/1_2010/sadarzanie%201-%202010.pdf.

[5] Друга последица във връзка с прилагането, респ. неприлагането, на § 11 от ПЗР на ЗВО са например възникнал правен спор относно законосъобразността на прекратяването на трудовия договор. Този спор е индивидуален трудов спор с предмет законността на уволнението на хабилитирания преподавател (арг. от чл. 357, ал. 1 от КТ). Това положение не трябва да се смесва с административноправния спор по повод съдебно обжалване на решението на академичния съвет като акт на орган за управление на висшето училище, който се разглежда по реда на Административнопроцесуалния кодекс (вж. чл. 38 от ЗВО). Съотношението между двата правни спора и възможните фактически и правни усложнения при тяхното едновременно възникване и развитие поставят множество правни въпроси, които могат да бъдат предмет на отделен анализ.

За контакти:

гл. ас. д-р Ивайло Иванов Стайков, програма „Право”, Нов български университет – София, тел. 0888/544-332, e-mail: istaykov@nbu.bg

Докладът е рецензиран.